

KROM

Norsk forening for kriminalreform

Høringsuttalelse om

**Forslag om utvidelse av virkeområdet for strafferettslig særreaksjoner for
utilregnelige som begår vedvarende og samfunnskadelig kriminalitet**

Avgitt 1. februar 2011

HØRING - FORSLAG OM UTVIDELSE AV VIRKEOMRÅDET FOR STRAFFERETTLIG SÆRREAKSJONER FOR UTILREGNELIGE SOM BEGÅR VEDVARENDE OG SAMFUNNSKADELIG KRIMINALITET

1. INNLEDNING

På vegne av KROM vil undertegnede komme med kommentarer til forslaget om utvidelse av virkeområdet for strafferettslige særreaksjoner for utilregnelige som begår vedvarende og samfunnskadelig kriminalitet. Forslaget har til hensikt å omfatte en liten gruppe alvorlig sinnslidende og utilregnelige mennesker som på grunn av sine handlinger oppfattes å begå lovbrudd av særlig samfunnskadelig og plagsom karakter.

Bakgrunnen for forslaget er en antagelse om at vilkårene for å anvende administrativ tvang ikke nødvendigvis vil være oppfylt for utilregnelige som begår plagsom kriminalitet.

Departementet fremhever at dette er bakgrunnen for at det i noen sammenhenger tales om en gruppe som "faller mellom to stoler" eller som har "fribillett" til å begå lovbrudd jf forslagets s. 4 andre avsnitt.

KROM er av den oppfatning at det er en myte at personene i den gruppen departementet ønsker å ramme, anslått til 10 – 20 personer, er for syke til strafferettslig behandling og for friske til behandling etter lov om psykisk helsevern, se nærmere under pkt 2 nedenfor. Videre er KROM av den oppfatning at straffesaksbehandling og dom på opphold i institusjon ikke skal, kan eller bør benyttes overfor denne gruppen mennesker, se nedenfor under pkt 3.

KROM er av den oppfatning at det frivillige psykiske helsevern må bygges ut og at det fra det offentliges side må legges til rette for frivillig behandling for denne gruppen personer. Se pkt 4. Avslutningsvis i pkt 5 vil KROM påpeke at lovendringen vil få utilsiktede virkninger i forhold til utilregnelige som ikke er norske statsborgere og at det etter KROMs syn går en absolutt grense for strafferettslig forfølgning av utilregnelige.

2. MYTEN OM AT GRUPPEN ER FOR SYK FOR STRAFF OG FOR FRISK TIL BEHANDLING

I høringsnotatet s. 4 fremgår det uttrykkelig at vilkårene for administrativ tvang må være oppfylt for at den utilregnelige skal kunne møtes med en særreaksjon etter de foreslåtte bestemmelser. De som etter lovforlaget, skal kunne idømmes en særreaksjon, er med andre ord begrenset til de som allerede fyller vilkårene til administrativ tvang etter dagens lov om

psykisk helsevern kapittel 3. De som rammes av lovforslaget vil av den grunn ikke tilhøre den gruppen som "faller mellom to stoler" og har såkalt fribillett.

På bakgrunn av forutsetningen i lovforslaget er KROM av den oppfatning at dagens lov om psykisk helsevern er tilstrekkelig til å fange opp denne gruppen. En reaksjon mot deres handlinger må i disse tilfellene ikke søkes løst gjennom endringer i straffeloven, men gjennom gjeldene regelverk. De vi snakker om er ikke farlige og lovbruddets art er ikke av en slik alvorlighetsgrad at samfunnsvernet kommer inn på samme måte som for de som etter dagens straffelov kan få dom på særreaksjon.

Departementet konkluderte etter en begrenset etterkontroll i 2004 med ikke å ville foreslå endringer, men søke løsninger innen helsevesenet for denne gruppen utilregnelige.

Mælandgruppen anbefalte i 2008 at spørsmålet ble utredet ytterligere. Etersom hovedformålet med lovendringen er å reagere mot en gruppe som departementet betegner å "falle mellom to stoler" og inngangsvilkåret er at de må fylle vilkårene for administrativ tvang, kan KROM heller ikke se at forslaget treffer målgruppen.

KROM er av den oppfatning at man ikke skal reagere mot disse handlingene med nye bestemmelser i straffeloven, men heller skolere og bevisstgjøre politi og helsevesen i å ta i bruk allerede eksisterende bestemmelser. Det vises i denne forbindelse til Sosial og helsedirektoratets innspill hvor det uttales at det;

"(...) kan synes som om verken psykisk helsevern eller politiet tar i bruk de muligheter dagens regelverk gir i forhold til for eksempel begjæring om tvungent psykisk helsevern og oppfølging og samarbeid mellom ulike instanser. Dette bør derfor følges opp, både av ulike deler av helsetjenesten, politiet og justisvesenet."¹

Det at psykiatrien mangler ressurser er ikke grunn til å iverksette tiltak overfor denne gruppen i det strafferettslige sporet, men utbygge behandlingstilbudene i det sivile sporet både når det gjelder behandling av rusavhengighet og psykiske lidelser.

3. KRITISKE MERKNADER TIL DOMSTOLSBEHANDLING

KROM er av den oppfatning at for de mindre alvorlige forbrytelsene, der hvor det er tvil om tilregnelighet, eller der utilregnelighet er konstatert, vil det være hensiktsmessig og

¹ Vedlegg 6 til Etterkontroll av reglene om strafferettslig utilregnelighet, strafferettslige særreaksjoner og forvaring, Rapport fra utredningsgruppe oppnevnt av Justis- og politidepartementet 18. mai 2008 – Mælandgruppen.

samfunnsøkonomisk fornuftig å henlegge forholdet på grunn av tvil om tilregnelighet slik det gjøres i dag. Det er uten tvil svært kostbart å fremme slike saker for domstolene som straffesak med bevisførsel for både det objektive og det subjektive, i stedet for å henvise vedkommende til det sivile behandlingssporet ut fra subjektive forutsetninger.

Ved domstolsbehandling er det en risiko for at tilregnelige dømmes til behandling og utilregnelige til fengsel. Dette henger sammen med at bevisreglene i hhv straffesaker og sivile saker er forskjellige. De ulike bevisreglene kan forklare at man har en gruppe mennesker som "faller mellom to stoler". Dette vil ikke endres med det fremlagte lovforslag. Tvil om tilregnelighet skal fortsatt føre til frifinnelse for skyld og straff og tilregnelige skal ikke dømmes til tvungent psykisk helsevern i medhold av straffeloven. Det må i denne sammenheng påpekes at faren for uriktige domfellelser antagelig vil være større med det nye lovforslaget enn det er i dag. Årsaken til dette er at det må påregnes at svært mange vil kjempe mot å bli dømt til behandling. Det sier seg selv at mange i denne gruppen ikke ønsker det stigma som alvorlig sinnslidelse og utilregnelighet innebærer. Det kan bli en omfattende bevisførsel bestående av omgangskrets og psykiatrisk sakkyndige. Blir resultatet at vedkommende erklæres tilregnelig, vil vedkommende få ordinær forholdsmessig fengselsstraff. Risikoen for at utilregnelige i gjerningsøyeblikket, tilregnelige på domstidspunktet blir idømt fengselsstraff er åpenbart til stede. På den annen side vil det være en åpenbar fare for at tilregnelige dømmes til opphold i institusjon dersom konklusjonen fra de sakkyndige blir tvil om tilregnelighet. Resultatet av lovforslaget vil i disse tilfeller innebære en "renovasjon" av syke ellers strafferettslig ansvarlige

Det siste vil være en like stor krenkelse som å straffe en utilregnelig med fengsel. Hensynet til samfunnsvernet som begrunner dagens særreaksjon kan ikke forsvare en reaksjon for å beskytte samfunnet mot plagsomme individer.

KROMs syn er at for denne gruppen vil domstolsbehandling være svært ressurskrevende og resultatet av domstolsbehandling vil kunne bli at man dømmer utilregnelige til fengselsstraff og tilregnelige med en alvorlig sinnslidelse til behandling.

4. STYRKING AV DET FRIVILLIGE BEHANDLINGSTILBUDET FOR "DE PLAGSOMME"

Departementet fremhever at utgangspunktet og hovedregelen fortsatt bør være at den som begår en straffbar handling og som er utilregnelig i gjerningsøyeblikket ikke møtes med noen

reaksjon, med mindre vilkårene for administrativt tvungent psykisk helsevern er oppfylt jf forslaget s. 4 femte avsnitt. Minstekravet er slik KROM forstår forslaget, at vedkommende, i tillegg til å være utilregnelig, må fylle vilkårene for tvungent psykisk helsevern etter dagens lov om psykisk helsevern kapittel 3.

Et hovedproblem innenfor psykiatrien i dag er ressursmangel og økonomistyring slik at det ikke er tilstrekkelige døgnplasser verken for de som er på tvang, burde være på tvang, for de som bør utredes og ikke minst de som ønsker innleggelse på frivillig grunnlag. Antall døgnplasser er redusert fra 13 763 i 1973 til 4769 i 2007. At det offentlige ikke har fulgt opp i forhold til å søke løsninger innen helsevesenet legitimerer ikke at man nå søker løsninger innenfor strafferettspleien for denne svært lille gruppen.

Det at lov om psykisk helsevern ikke anvendes i praksis, kan ikke medføre at man lager et nytt lovverk hvor man plasserer ansvaret for denne gruppen innenfor strafferettsapparatet. KROM er av den oppfatning at det psykiske helsevern bør styrkes betydelig slik at det kan fange opp et udekket behov for tvungen, men ikke minst frivillig helsevern. Det må være omsorgstilbudet og ikke samfunnsvernet som virker styrende i forhold til de menneskene det her er snakk om.

KROM er av den oppfatning at hvis helsevesenet og sosialomsorgen hadde gitt denne gruppen adekvat hjelp og behandling på et langt tidligere tidspunkt og ikke overlatt dem til seg selv, så ville flertallet ikke endt opp i en statistikk som "plagsom" utilregnelig. KROM reagerer derfor på at man ikke har forhørt seg med gruppen selv, eller deres pårørende, i forhold til hvordan det allerede eksisterende hjelpeapparat har opptrådt i forhold til disse menneskene.

KROM er av den oppfatning at det frivillige psykiske helsevern må bygges ut og at det fra det offentliges side må legges til rette for frivillig behandling av denne lille gruppen plagsomme. KROM viser til det prøveprosjektet som er igangsatt av Kirkens bymisjon 24SJU med sentral Oslo adresse. 24SJU er et prosjekt som ble opprettet på oppdrag fra Helse-og Omsorgsdepartementet i mars 2009. Dette synes å være et tilbud med utgangspunkt i den gruppen hvor det er uklart om den psykiske lidelsen springer ut av rusbruk eller rusbruk springer ut av den psykiske lidelsen, de med såkalt dobbeltdiagnose rus og psykiatri. KROM mener at et slikt døgntilbud sentralt i Oslo i det offentliges regi med fagpersonell innen rus og psykiatri 24 timer i døgnet, med mulighet til et der og da samtaletilbud, tilbud til akutt døgnopphold og tilbud om videre oppfølging og behandling frivillig, vil fange opp mange i denne gruppen som kan være motivert der og da, men demotivert dagen derpå fordi de ikke

hadde noen steder å henvende seg. 24SJU skal evalueres i mars 2011. Det er KROMs syn at en oppbygging av et tilsvarende tilbud i offentlig regi vil være en mulig farbar vei for å fange opp mange av de plagsomme innen den gruppen høringen gjelder i det sivile sporet på frivillig basis. Det vil selvfølgelig også være mulig for politiet etter en pågripelse av en person innen denne gruppen å kjøre vedkommende til et frivillig tilbud i det sivile sporet for en samtale. Det kan være tilstrekkelig til at vedkommende blir fanget opp, interessert og motivert. Frivillig behandling vil åpenbart gi bedre resultat for den enkelte enn en dom på behandling og hverken domstol, politi, påtalemyndighet eller kriminalomsorg har behandlingskompetanse. Rollene må ikke blandes på dette området.

5. AVSLUTTENDE MERKNADER

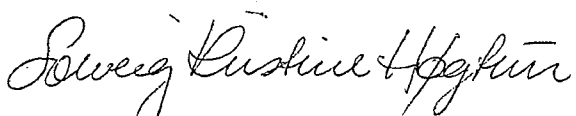
KROM vil peke på at alvorlig sinnslidende med oppholdstillatelse i Norge som har begått mindre alvorlige straffbare forhold de ikke er strafferettslig ansvarlige for, etter forslaget kan komme til å bli utvist. Det vises til utlendingsloven § 67 første ledd bokstav b, som likestiller særreaksjon med straff av fengsel. For denne gruppen alvorlig syke mennesker fremstår utvisning som uforholdsmessig. Denne gruppen kan etter utlendingsloven ikke utvises i dag, men ved en ikrafttredelse av lovforslaget åpnes det opp for en slik reaksjon fra utlendingsmyndighetenes side. Dette er etter KROMs syn en utilsiktet konsekvens av lovforslaget som må utredes nærmere.

Det går etter KROMs syn en absolutt grense for strafferettslig forfølgning av utilregnelige. KROMs utgangspunkt er at en innleggelse i institusjon ikke skal komme som en reaksjon på den enkeltes handlinger, men som et helsemessig tiltak for å behandle den syke i tråd med humanistiske verdier og etikk. Det er etter KROMs syn meget viktig å fremheve at en tvungen behandling som en reaksjon på ellers straffbare handlinger vil oppfattes som straff. At forslaget om å utvide virkeområdet for særreaksjoner for utilregnelige vil bli oppfattet som straff, ikke bare av de som rammes, men også av de fleste andre, understrekes etter KROMs syn ved at Kriminalomsorgen skal ha en rolle ved gjennomføringen. Tvungen og frivillig behandling av psykisk syke personer begrunnet ut i fra helsemessige forhold på den annen side, er og oppfattes som et tilbud i en velferdsstat.

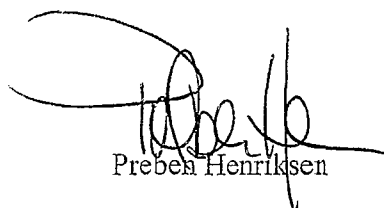
Hvor grensen for strafferettslig forfølgning av utilregnelige må gå kan etter KROMs syn best sammenlignes med de som er utilregnelige på grunn av alder. Grensen er trukket ved 15 år enten de er modne eller umodne for alderen, friske eller psykisk syke. Mange av de under 15 år er svært plagsomme, men de overføres til det sivile sporet utenfor strafferettspleien. På

◦ samme måte må vi behandle den lille gruppen voksne plagsomme utilregnelige, nemlig i det sivile sporet. Omfattende domstolsbehandling, dom på tvungent psykisk helsevern må ikke utvides til å gjelde utilregnelige personer ut over de som er farlige for andres liv eller helse jfr. dagens strl. § 39. Man kan si at strl. § 39 er en nødvergebestemmelse og inngrepet må selvfølgelig ikke overskride det som er nødvendig. Å utvide området for dom på behandling som følge av en ellers straffbar handling er ikke nødvendig i et demokratisk samfunn - Det finnes alternativer.

For Norsk forening for kriminalreform KROM

Solveig Kristine Høgtun

Preben Henriksen